

عقد الآلی

ملاً محمد اسماعیل فدائی کزازی

(م ۱۲۶۲ ق)

جلد اول

تصحیح و تحقیق:

دکتر غلامرضا فدائی (استاد دانشگاه تهران)

مهدی سلیمانی آشتیانی

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

تهران - ۱۳۹۳

- سرشناسه : فدایی کرازی، اسماعیل، ۱۱۸۳ - ۱۲۴۲ ق.
- عنوان و نام پدیدآور : عقداللالی / محمد اسماعیل فدایی کرازی (۱۲۴۲ ق.); تصحیح و تحقیق غلامرضا فدایی، مهدی سلیمانی آشتیانی.
- مشخصات نشر : تهران : کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲.
- مشخصات ظاهری : ج ۲.
- شابک - : دوره : 3- 978-600-220-209-3 ؛ ج ۱: 9- 978-600-220-210-9 ؛ ج ۲: 978-600-220-211-6
- وضعیت فهرست : فیبا
- توبسی : ج ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۲).
- پادداشت : کتابنامه.
- پادداشت : شیعہ -- مسائل متفرقه
- موضوع : شیعہ امامیه -- اصول دین
- موضوع : شیعہ امامیه -- عقاید
- موضوع : فدایی عراقی، غلامرضا، ۱۳۲۴ - مصحح
- شناسه افزوده : سلیمانی آشتیانی، مهدی، ۱۳۵۵ - مصحح
- شناسه افزوده : ایران، مجلس شورای اسلامی، کتابخانه، موزه و مرکز اسناد
- رده بندی کنگره : ۱۲۹۳ BPA/ف۴۳۴۸
- رده بندی دیویی : ۲۹۷/۰۲
- شماره کتابشناسی : ۲۴۰۴۴۷۲
- ملی :

عقدالدّالی

ملاّ محمد اسماعیل فدائی کزازی

(م ۱۲۶۲ ق)

تصحیح و تحقیق:

دکتر غلامرضا فدائی (استاد دانشگاه تهران) - مهدی سلیمانی آشتیانی

مستندسازی و بازبینی نهایی: حمید احمدی جلفایی

نمونه خوان: رضا فقری

حروف چین: سهیلا قربانی

استخراج فهرس فنی و صفحه آرا: محمدکریم صالحی

شماره انتشار: ۴۱۳

چاپ اول: ۱۳۹۳

شمارگان: ۵۰۰

بها دوره: ۵۰۰۰۰۰ ریال

شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۰-۲۰۹-۳

شابک ج ۱: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۰-۲۱۰-۹

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر در انحصار کتابخانه

موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است

انتشارات و توزیع:

میدان بهارستان، خ مجاهدین اسلام، نبش کوچه آجانلو،

ساختمان پلیس + ۱۰، طبقه سوم، تلفن: ۳۳۵۴۸۱۴۷-۸

نشانی سایت اینترنتی کتابخانه: www.ical.ir

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

از دیرباز موضوع خلوص تفکر دینی از سایر انحاء اندیشه، مورد مناقشه‌ی عرفا، فلاسفه، متکلمین و فقهای عالم اسلام در هر دو مذهب عامه و خاصه بوده است. اگر عرفا را مرکب از گروهی بدانیم که به متصوفه شهرت دارند و به سلسله‌ای و خانقاهی سرسبیده‌اند؛ یا گروه دیگری که اهل نظر هستند و به تصنیف آثار منظوم و مثنوی یا شرح آثار متقدمین خود در عرفان نظری پرداخته‌اند و داعیه‌ی شیخوخیت ندارند؛ و یا کسانی که اهل سلوک عملی هستند و منفرداً طی طریق می‌کنند و گاه از جمله‌ی زهاد و گاهی اهل صحو محسوب می‌شوند؛ و یا حتی برخی چون حافظ که صوفیه را نقد می‌کنند و دیگران ایشان را در عداد عرفا و متصوفه محسوب می‌دارند؛

و نیز چنانچه فلاسفه را در چهار گروه مشائیان چون ابن‌سینا و خواجه‌نصیر، اشراقیان همانند شهاب‌الدین سهروردی و ملاقطب شیرازی، ذوق تأله همچون جلال‌الدین دوانی، و بالاخره اصحاب اصالت وجود یا حکمت متعالیه چون ملاصدرا و حکیم سبزواری بشماریم؛

و متکلمین را نیز در بین عامه، با دو گروه بزرگ پیرو کلام معتزلی با نمایندگانی نظیر قاضی عبدالجبار و ابن‌ابی‌داوود، و کلام اشعری با ابوالحسن اشعری و غزالی در نظر آوریم و در شیعه نیز دو گروه متعاطی کلام نقلی چون شیخ مفید و سید مرتضی، و کلام عقلی چون خواجه‌نصیر و دوانی منظور کنیم؛

و فقها را هم در دو بخش عمده‌ی اخباری و اصولی بنگریم؛

و این نکته را در نظر داشته باشیم که بالطبع هر گروهی خود را مصیب و از دیگران متمایز می‌داند، در این صورت به دامنه‌ی وسیع اختلافات بنیادین نظری در عالم اسلام پی خواهیم برد. این اختلاف، جدا از تفاوت‌های فرعی داخلی هر گروه است که گاه چنان شدت می‌یابد که گویی از اساس با یکدیگر تباین دارند. چنین امری شاید به نظر برخی ساده‌اندیشان حاکی از ضعف یک نظام عقیدتی دینی تلقی شود؛ ولی در حقیقت از عمق و گستره‌ی وسیع افقی حکایت دارد که می‌تواند زوایای گوناگونی را در شش جهت متباین در برگیرد، بی آنکه بتوان هیچ یک از آنها را خارج از سپهر اسلام شمرد. راز تنوع و تکثر در فرهنگ و تمدن اسلامی که در عین تداوم هزار و چهارصد ساله، همچنان وحدت خود را به عنوان جهان اسلام در عین کثرت حفظ کرده است، در همین وسعت دیدگاه آن است که خدای خود را در «اول و آخر و ظاهر و باطن» هر چیز شهود می‌کند.

اصل توحید که بنیاد تمام انحاء تفکر اسلامی است، از یکسو؛ و اشتراک مسلمانان در اعتقاد کامل به قرآن مجید به عنوان مبنای اصلی و اصیل حقیقت و طریقت و شریعت اسلام، به علاوه‌ی پذیرش پیروی از سنت و سیره‌ی رسول الله (ص) و اشتراک در عباداتی همچون نماز - با قبه‌ی واحد -، حج، روزه‌ی ماه مبارک رمضان، و اجرای احکامی چون حرمت شرب خمر، پرهیز از غذاهای حرام، حجاب بانوان، قوانین خاص ازدواج و طلاق و ارث و غیره، آنها را علیرغم تمام تفاوت‌های نظری و کلامی و فرهنگی و جغرافیایی، به مثابه‌ی یک امت واحد نمودار ساخته است که بیگانگان بیشتر از مسلمانان به واقعیت و اهمیت آن واقفند.

کتاب حاضر که اثری از فقیه، متکلم، ادیب و شاعر ناموری از غرب ایران در قرن سیزدهم هجری قمری - جناب ملا محمد اسماعیل فدایی کزازی - است، نمونه‌ای از گرایش‌های مطرح در ایران شیعی دوران صفویه به بعد را که بیشتر نزد فقها و متحدثین و متکلمین شایع بوده است، منعکس می‌سازد؛ گرایشی که خلوص دینی و عقیدتی را در پیرایش دین از فلسفه‌ی یونانی و تصوف و عرفان شرقی می‌شمرد و

سعی در بازسازی اصول و مبادی نظری رایج براساس نصوص دینی و مستقلات عقلی داشت. چنین گرایشی تا قبل از ظهور وحید بهبهانی دچار افراط و ظاهرگرایی شدید گردید و به اخباریگری و انسداد باب اجتهاد منتهی شد، تا آنکه بهبهانی فقید با مجاهدات علمی خود آن را پس از چند دهه تسلط، از اعتبار افکند و بار دیگر اجتهاد شیعه را براساس علم اصول احیا نمود.

وی که از سوی طبقات مجتهدان پس از خود با القاب «استاد اکبر»، «استاد کل» و «آقا» در کتب اصولی و فقهی یاد می‌شود، در عین حال رویه‌ای جدا از فلاسفه و عرفا و متصوفه در پیش گرفت که پس از او فرزندش آقا محمدعلی کرمانشاهی بویژه در مبارزه با صوفیه به سختی کوشید. شاگردان وی و تربیت‌یافتگان حوزه‌ی ایشان که جملگی از بزرگان عالمان شیعه‌ی قرون دوازدهم و سیزدهم محسوب می‌شوند، در همین طریقت فکری سیر می‌کردند. در زمره‌ی ایشان بویژه میرزای قمی قابل ذکر است که برجسته‌ترین عالم شیعه در زمان آقا محمدخان قاجار به شمار می‌رفته و رساله‌ی او در ارشاد و بازداشتن آن پادشاه خوئریز از سفاکی و انتقام مشهور است.

مؤلف فقید کتاب حاضر نیز در جرگه‌ی شاگردان مبرز میرزای قمی بوده و بالطبع همان مسیر را پیموده، در آثار گوناگون خویش و بویژه کتاب «عقد الالکی» در ارشاد دیگران به طریقت فکری مقبول فقها سعی بلیغ مبذول داشته است. این جریان را در دوران حاضر شاید بتوان با آنچه «مکتب تفکیک» خوانده می‌شود، مقایسه کرد که البته به لحاظ عمق و وسعت احاطه بر معارف عقلی و نقلی دارای وجوه متمایز است؛ زیرا آنان علیرغم مخالفت با فلسفه و تصوف و عرفان، از بسیاری اصول و حتی اصطلاحات آنان آنچه مقبول می‌یافته‌اند، سود می‌جسته‌اند؛ چنان که در مباحث ایجابی و حتی سلبی ایشان کاملاً آشکار است و بسا موجب خلط و اشتباه با متن فلسفی و یا عرفان نظری می‌شود. البته این خصیصه‌ی غالب متون کلامی شیعه از خواجه نصیرالدین طوسی به بعد است.

جناب آقای دکتر فدایی نبیره‌ی ایشان که خود از افاضل اساتید دانشگاه تهران هستند و از رؤسای محترم اسبق کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی به شمار می‌روند، با مقدمه‌ی مستوفای خویش در بیان افکار، آثار و مقام علمی جد بزرگوار خود، ما را از هر گونه اطناب کلام بی‌نیاز ساخته‌اند. توفیق ایشان و فاضل ارجمند جناب آقای سلیمانی آشتیانی که تصحیح و تحقیق متن حاضر را به انجام رسانیده‌اند، را از خدای بزرگ مسئلت دارم.

محمد رجبی

رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد

مجلس شورای اسلامی

فهرست مطالب

مقدمه

۵	درآمد
۶	زیست‌نامه مؤلف
۷	تخلص
۷	آثار و تألیفات
۹	اساتید
۱۰	تسمیه و محتوای این کتاب
۱۲	تأثیرپذیری از زمان و اساتید
۱۶	پیرایش
۱۷	مخالفت با تصوف
۲۰	مخالفت با عرفا
۲۱	۱. الواحد لا یصدر عنه الا الواحد
۲۱	۲. بسیط الحقیقه کل الاشیاء
۲۴	مخالفت با فلسفه یونانی
۲۷	توجه به حکمت و فلسفه
۲۸	آرایش
۲۸	جایگاه عقل و استدلال در اعتقادات
۳۰	عقل عملی
۳۳	حقیقت و اعتبار

٣٥	 معرفت حق تعالى
٣٩	 صفات خدا
٤٢	 واجب و ممكن
٤٦	 علم و ادراك
٥١	 نفس چیست؟
٥٥	 اتحاد عاقل و معقول
٦٠	 علم و باور
٦٢	 جبر و اختيار
٦٢	 قاعدة لطف
٦٣	 امامت
٦٥	 طول عمر امام زمان عجل الله
٦٦	 معاد جسماني
٦٧	 قضا و قدر
٦٧	 عقلانيت شيعه
٦٨	 اخلاق
٦٩	 سبک نگارش
٧٠	 اطلاعات نسخه شناسی
٧١	 تقدير و سياس
٧٢	 منابع مقدمه
٧٥	 پيشگفتار مؤلف

الكلام في المقدمة

٨٠	 مناجات «نسبة الكائنات إلى الواجب بالذات»
٨٣	 باب مناجات «التنبه على حقيقة المعرفة، و الطعن في كتب أهل الحكمة و.....»
٨٩	 باب مناجات «تحقيق الحق في المعرفة، و إبطال التصوف و المتصوفة، و.....»
٩٥	 باب مناجات «المسيحين»
٩٦	 باب مناجات «الشاكرين»

باب مناجات «الخوف والرجاء».....	۱۰۰
باب مناجات «الاستشفاع بالنبي ﷺ».....	۱۰۳
باب مناجات «الاستشفاع بالوصي - صلواتُ الله و سلامه عليه -».....	۱۰۵
باب مناجات «إبطال أهل الخلاف و المنحرفين عن أمير المؤمنين عليه السلام».....	۱۰۹
باب مناجات «الاستشفاع بفاطمة الزهراء و الحسين عليه السلام».....	۱۱۷
باب مناجات «الاستشفاع بجميع الأئمة المعصومين عليه السلام».....	۱۱۸
باب مناجات «الإقرار بصاحب الأمر».....	۱۲۰
باب مناجات «الحاجة على وجه الإجمال بعد الاستشفاع بخمسة أصحاب».....	۱۲۶
باب مناجات «الاستعانة و الانتجاع و بيان أحوالات الملتجئ على».....	۱۲۸
باب مناجات «العدل و الفضل».....	۱۳۱
الكلام في الخاتمة: مناجات «الانقطاع إلى الله تعالى و الدعاء الذي يحتويه».....	۱۳۲
الكلام في باقي مقاصد المقدمة: اهتدت شعرگوئی دربارۀ فضایل اهل بیت علیهم السلام.....	۱۵۲
بیان ماجرای از مولای موخدان امام علی علیه السلام.....	۱۷۵
سروده‌ای در ذکر دوازده امام علیهم السلام.....	۱۸۰
بیان برخی اشعار شاعران معروف در فضیلت اهل بیت علیهم السلام.....	۱۸۲
۱. قصیده حمیری.....	۱۸۲
فصل اول: در ذکر احوال ناظم و بعض خصوصیات او.....	۱۸۲
فصل دوم: در بیان روایتی که در باب فضیلت حفظ نمودن قصیده.....	۱۸۸
۲. قصیده دعبل خزاعی.....	۱۹۸
۳. قصیده برده.....	۲۱۸
۴. قصیده فرزندق.....	۲۸۷
۵. قصیده‌ای منقول از ملا حسن کاشی.....	۲۹۴
۶. قصیده فائیه از مؤلف.....	۳۰۱
۷. قصیده‌هایی به نقل از پشت یک نسخه قدیمی.....	۳۰۶
۸. ترجیع‌بندی از مؤلف در وصف دوازده امام علیهم السلام.....	۳۱۷
ترجیع‌بند دیگری از مؤلف.....	۳۲۴
ذکر برخی مرثی در مصیبت و عزای چهارده معصوم علیهم السلام.....	۳۳۷
مناجاتی با خداوند در ارتباط با دوازده امام علیهم السلام.....	۳۵۹

۳۶۰	قصیده‌ای از مؤلف
۳۶۶	توضیح برخی مطالب قصیده مؤلف
۳۸۷	تضمین قصیده ملاحرفی
۳۹۳	قصیده‌ای دیگر از مؤلف
۳۹۷	پایان سخن در مقدمه

الكلام في العقد الأول

۴۰۳	الجواهر الأول: فيما روي عن الرضا علي بن موسى عليه السلام أنه كتبه للمأمون
۴۱۶	الجواهر الثاني: في جملة متهمة من علل الأصول والفروع

الكلام في العقد الثاني

۴۵۳	اهمیت شناخت اصول دین
۴۶۵	قصه سلامان و ابسال در حکمت
۴۸۰	در ظاهر، در تشویق والیان و دانش پژوهان به فراگیری و توسعه علوم دینی
۴۸۹	جوهر نفیس، در نهی از فراگیری دانش‌های بدون ثمره
۴۹۸	در مضمی، در توصیه به غنیمت دانستن فرصت‌ها و تحصیل دانش مفید
۵۰۵	مرجان من بحار الجنان، در بیان بی اعتباری دنیا و دعوت به کسب توشه آخرت و
۵۱۹	در بیان اهمیت و فضیلت علوم اهل بیت علیهم السلام
۵۲۸	عقیق دقیق و فيه بحر عمیق بخرج منه جوهر التحقيق
۵۶۱	لال عالیة و لعال متعالیه، اهل بیت علیهم السلام معدن اسرار و حقایق
۵۸۲	درة لا مثلها در بهی من کرامات نبی لا نبی بعده
۵۹۷	درر منتشره، در ابطال برخی عقاید مخالفان
۶۷۶	دره بیضاء، در بیان حقانیت امام علی علیه السلام
۶۹۱	یا قوتة رمانية، و فيها تعبير للفرقة الشيطانية؛ اثبات ولایت اهل بیت علیهم السلام
۷۱۱	بیان برخی فضایل مخالفان اهل بیت علیهم السلام
۷۱۵	دره شعشعة و فيها نسبة ششقیة، بیان برخی فرمایشات گهربار از امام علی علیه السلام
۷۲۴	نقل برخی اقوال از مخالفان در اعتراف به حقانیت امام علی علیه السلام
۷۴۹	بلور فيه نور، بیان برخی فضایل امام علی علیه السلام و اهل بیت رسول الله صلی الله علیه و آله

۷۵۶	درّه بهیّته من دُرّ النجفیّه، سروده‌ای از مؤلف
۷۶۹	جمالاً فیہ ترجمان، تأکید به پیروی از مکتب معصومین علیهم‌السلام
۷۷۷	دُرّ ثَمین، توصیه به معرفت رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و پیروی از تعالیم نبوی
۷۷۸	سروده‌ای از مؤلف در توصیف رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم
۷۸۰	مختصری از مقامات و فضایل رسول اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم
۷۸۳	بیان گوشه‌ای از فضایل و مقامات امام علی علیه‌السلام
۷۹۳	در بیان فضایل سایر معصومان دین علیهم‌السلام
۷۹۵	لؤلؤء مضمی، در بیان معنای شیعه بودن و حقیقت آن
۸۰۷	دُرّ جلیل، در بیان دانش مطلوب و پسندیده و دانش‌های بی‌ثمر
۸۱۳	در تشویق به اصلاح عمل و تهذیب نفس
۸۱۷	اخلاص، شرط اصلی عمل
۸۱۹	لؤلؤء منظوم، اهمیت نیکی و احسان
۸۳۷	جوهره فاخره لا کجواهر الکاثره
۸۳۷	نصایحی سودمند برای طالبان علم